

не відмовляв першому в підтримці, що засвідчує їхнє листування. Хоча між ними були і певні розбіжності. Є. Чикаленко називав Д. Яворницького «етнографічним українцем», тобто, людиною, яка не виробила чітких політичних переконань. У той же час Є. Чикаленко був національно свідомим українцем, поборником Української державності. Втім, попри розбіжності в поглядах, вони плідно співпрацювали на ниві національного відродження.

1. *Листи Євгена Чикаленка з еміграції до Сергія Єфремова (1923–1928 рр.) / Упор. І. Старовойтенко. – К., 2003.*
2. *Миронець Н., Старовойтенко І. Євген Чикаленко і Петро Стебницький на спільному шляху до втілення національної ідеї. Листування 1901–1922 рр. – К., 2008.*
3. *Чикаленко Є.Х. Зібрання творів: у 7 т. – Т. 1: Спогади. Уривки з моїх споминів за 1917 р. – К., 2003.*
4. *Чикаленко Є. Щоденник (1907–1917). – Т. 1. – К., 2004.*
5. *Епістолярна спадщина академіка Дмитра Яворницького. – Вип. 2: Листи діячів культури до Д.І. Яворницького / Упор. С. Абросимова, Н. Василенко. – Дніпропетровськ, 1999.*
6. *Епістолярна спадщина академіка Дмитра Яворницького. – Вип. 4: Листи Д. Яворницького до діячів культури. / Упор. С. Абросимова, Н. Василенко. – Дніпропетровськ, 2005.*
7. *Абросимова С. Д. Яворницький // Історіографічні дослідження в Україні. – Вип. 15. – К., 2005.*

Krot V.I. The Cooperation between Yevhen Chykalenko and Dmytro Yavornytsky in the field of Ukrainian culture, the beginning of the XX c. In the article the cooperation between the social activist Evhen Chykalenko and historian Dmitry Yavornytsky is examined. Their memoirs, diaries and correspondence are analysed. It is noted the positive effect of the both activists on the development of Ukrainian culture in the early twentieth century.

Key words: media, newspaper «Rada», history, «Kievskaya Starina»

О. О. Приймак

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена громадсько-політичній діяльності В. Липинського напередодні Першої світової війни. Розкрито особливості поглядів вченого на долю українського народу та спробу реалізувати їх у життя.

Ключові слова: польська шляхта, українці польської культури, Союз Визволення України

В. Липинського можна віднести до неординарних постатей історії України. Його феномен полягає у тому, що поляк за народженням, римо-католик за віросповіданням, здобувши європейську освіту (університети Кракова і Женеви), намагаючись змінити ставлення польської інтелігенції до української нації, він все своє життя відстоював ідею створення незалежної Української держави. Свої ідеї та політичні переконання вчений намагався реалізувати через громадську діяльність.

Вперше до організації В. Липинським гуртка «українців польської культури» у своїх спогадах звернувся Д. Дорошенко [1]. Участь вченого в майбутньому Союзі визволення України (СВУ) вивчали Т. Осташко [2], Ю. Терещенко [3] й І. Патер [4]. Вони не лише описали діяльність вченого, а й висвітлили та проаналізували його політичну позицію. Метою цієї статті є розкриття участі вченого в українському громадсько-політичному русі напередодні Першої світової війни.

Громадсько-політична діяльність у житті В. Липинського займала важливе місце, оскільки саме через неї він бачив можливість реалізації своїх політичних і національних переконань. Слід зазначити, що у справі

перших самостійних громадських заходів він радився з М. Грушевським. Цей бік спілкування став особливою сторінкою їх відносин. У листах до професора він розповідав про наміри, радився із сумнівних питань, повідомляв свої враження від проведених заходів.

До громадської діяльності В. Липинський долучився, будучи вже відомим в українських колах своєю спробою зацікавити українським питанням польське населення, яке мешкало в Україні. Він шукав ефективні шляхи залучення шляхти до українського життя. Громадську діяльність вчений розпочав у серпні 1908 р., серед польських землевласників на рільничому з'їзді в Умані. В. Липинський підготував виступ, де планував «розказавши коротеньку історію України, малювати сучасний стан Українства в Галичині і у нас, подати коротенький нарис історії (на скільки це можливо) укр[аїнської] шляхти, польського українофільства і, врешті, представивши ідеологію “краєвих” партій наших, литовських і білоруських, заналізувати їх відносини до місцевого елемента і представити свій (об'єктивний) погляд на цю справу» [5, 356]. Свої матеріали він подав польською, пояснюючи це суто «технічними» причинами, тобто, для кращого розуміння. Про результат виступу в листі до М. Грушевського молодий дослідник повідомляв: «Відчит мій стринули доволі прихильно, це значить, що ідеї, які я в ньому пропагував, з одного боку, викликали співчуття, а з другого, не дали сильної і серйозної опозиції» [5, 357]. Після виступу, за сприяння А. Рокицького, він поїхав із доповіддю шляхетськими маєтками Правобережної України. Однак, незважаючи на те, що погляди В. Липинського знайшли прихильників, широкого успіху ідея не мала. Матеріал цих виступів було надруковано у Кракові 1909 р. [6].

Проте, така очевидна невдача не змусила В. Липинського відмовитись від залучення польської шляхти до розбудови Української держави. У листі до М. Грушевського від 13 серпня 1908 р. він ділився своїми подальшими планами щодо організації товариства українців католиків, під час контрактів у Києві [5, 359]. Завдяки його активній участі, в Києві був проведений з'їзд «українців польської культури», де зібрались представники шляхти правобережної України, які підтримували його ідею. У ньому брали участь А. Станевич (з Любька), Л. Седлецький (Сава Крилач, представник українського соціалістичного і консервативного руху), Й. Волошиновський (редактор «Світової зірничі»), Є. Пачковський (київський літератор і публіцист), А. Васутинський (з Козятина), Ф. Михальський (київський публіцист і літературний критик), В. Грохольський, А. Рокицький, серед запрошених гостей були Є. Чикаленко, С. Єфремов, Ф. Матушевський і Д. Дорошенко [1, 114–115]. Згадуючи цей з'їзд у щоденнику, Є. Чикаленко так характеризував присутніх поляків: «Виявилось, що між нами є елементи двох відтінків: одні з них називають себе українцями польської культури, вважають себе по походженню за українців, діди-прадіди яких змінили віру й мову, поробились поляками-католиками. Ці елементи добре ознайомлені з українською літературою і зовсім добре говорять по-українському. Другі вважають себе поляками з діда-прадіда, але, живучи серед українського народу, вважають своїм обов'язком допомагати культурному розвитку цього народу. Ці елементи не вміють говорити по-українськи й говорили з нами по-польському» [7, 52].

В. Липинський заздалегідь підготувався до виступу перед однодумцями. Він відкрив з'їзд промовою,

якою наголосив на державній, територіальній і культурній спільності правобережних поляків і українців. Вагомою вадою в цьому питанні була тільки різна національна приналежність, що, на думку організатора заходу, повинна зникнути в такому важливому питанні, як відродження Батьківщини [8, 2]. Він запропонував оформити спільні погляди учасників з'їзду в програму. Для більш вдалого її вироблення, вважав за необхідне нагадати присутнім про політичну ситуацію, яку окреслив «особливою» не тільки для України й Польщі, а для «нашої загальної в'язниці, для цього кошмару, який тут нам всім жити не дає» – Російській імперії [9, 113]. В. Липинський вже тоді зміг передбачити розлад в імперії, що не тільки не сприяв національному відродженню, а й вів до загального занепаду. Крім того, він впевнився у безнадійній централістичній політиці російського уряду, що стало основою для висунення ідеї української незалежності в майбутньому.

Учасники з'їзду, не викликаючи підозри з боку держави, обрали такі напрями діяльності в Україні: національно-демократичний, або «всепольській», прогресивно-інтелегентський, а також загально-державно-демократичний. Останній напрям В. Липинський пояснював, наголошуючи на тому, що українці й поляки повинні разом працювати задля розвитку українського народу і держави. Причому поляки не повинні асимілювати з українцями, оскільки вони до цього процесу залучились свідомо, із власними культурним і державотворчим надбаннями [9, 113]. Пізніше, у листі до І. Франка свою позицію він обґрунтував так: «Ми по суті є спольщеною українською верствою, тобто маємо ще, хоч слабі, а все-ж не забути українські традиції (переважно політичні), маємо свою, хоч убогу поки що, але оригінальну українську культуру... Тому наша повна “українізація” не є денационалізацією, не є регресом, а виявляє з себе процес відродження, процес розвитку захованих в нас наших традицій, процес збагачування, а не зубожування нашого духовного “я”... Вважаємо себе лише і виключно Українцями; хочемо розвивати свою національну культуру, виходячи з унаслідкованих по історії українських традицій нашої верстви, а не тільки беручи культурні здобутки інших українських верств» [10, 166].

На з'їзді було ухвалено вважати себе «українцями польської культури», визначатись громадянами України, служити своєму (українському) народові в політичному, соціально-економічному і національно-культурному відродженні (шляхом заснування читалень, підтримки українських освітніх видавництв, введення української мови в народних школах) [9, 113]. З метою поширення цих ідей серед польського населення, на з'їзді також було ухвалено заснування «Przegląd Krajowy» [1, 114–115], у програмній заяві якого проголосували «територіально-демократичну» ідею, що мала об'єднати «цих, що вважають себе Українцями, як і цих, що вважають себе поляками, на ґрунті спільних “краєвих” інтересів». Саме такий напрям, на думку, В. Липинського, має бути ефективним у політичному й культурному залученні польської шляхти до українського руху [5, 557].

Разом із ним, над видавництвом «Przegląd Krajowy» працювали його однодумці А. Станевич, Я. Мойдушевський, Ф. Котович та Л. Радзейовський. У Києві 1909 р. було видано prospect, що висвітлював основний напрям часопису, де зазначали: «В ім'я добра нашого краю, маючи на меті його духовно-культурне і економічне піднесення, прагнучи, аби пишним цвітом роз-

квітло людське життя на нашій розлогій Русі-Україні, розпочинаємо нашу працю... Ми є громадянами Русі-України, котру розуміємо як територіально-національну одиницю». Використавши назву «Русь-Україна», введеному В. Антоновичем, представники гуртка «українців польської культури», як видно з prospectу та постанов київського з'їзду, пішли далі «хлопоманів», не обмежуючись тільки просвітницькою діяльністю [1, 115]. У цей час можна вже з певністю говорити про певне формування принципу територіалізму, який є одним з центральних у діяльності гуртка. Наявність же цього принципу у видавництві відзначав і сам В. Липинський: «Визнаєм проти місцевих Поляків (як Росіян, Жидів і т.д.) принцип територіалізму і стараємося проводити цей принцип в життя... в часописі Przegląd Krajowy» [11, 380].

Часопис виходив на гроші видавців, а також прихильників ідей В. Липинського з Правобережної України й за підтримки митрополита української греко-католицької церкви в австрійській Галичині графа А. Шептицького. Однак задуманий спершу як тижневик, часопис через недостатнє фінансування виходив як двотижневик. Він складався з трьох великих розділів: публіцистичного, літературно-наукового й економічного. Номер розпочинався з редакційних статей. Кожний розділ містив українську хроніку, поділену на три частини: українське життя, польське життя в Україні, російське життя в Україні. Крім того, теж у формі хроніки повідомлялось про останні події в польських землях. Часопис також приділяв увагу литовським і білоруським справам, меншою мірою подіям у Росії [12, 71–72]. На жаль, часопис проіснував недовго, після виходу дванадцяти номерів на початку 1910 р., його було закрито, з огляду на брак передплатників та величезну кампанію проти його видавців з боку польських противників. Незважаючи на те, що ще в серпні 1909 р. В. Липинський почав сумніватися в ефективності його видання [5, 558], це було великим розчаруванням для нього, оскільки, праця над часописом забирала багато його фізичних, моральних і матеріальних сил. У листі до В. Доманицького з цього приводу він писав: «“Przegląd [Krajowy]” упав-пропав дурно, значить, рік праці, маса енергії та здоров'я. Лишилися на додаток борги, з котрих мушу тепер виплутуватись» [5, 569].

Досить важливим є те, що в громадській діяльності він вважав себе представником спольщеної української шляхти. Обравши цю позицію раніше, ствердившись у ній зараз, він зберігав її в майбутньому, не відмовляючись ніколи від українського (територія) та від польського (родинне) походження.

Поряд з громадською та публіцистичною працею, в 1911 р. В. Липинський долучився до політичної. Він брав активну участь у з'їзді українських емігрантів у Львові. Актив гуртка складався із А. Жука, Л. Юркевича, В. Степанківського й В. Кушніра. Вони ставили за мету створення нової загальноукраїнської політичної організації, яка б відстоювала національно-політичні інтереси України з подальшим здобуттям незалежності. Внаслідок проведених нарад (5, 6 та 11 березня) визначили дві позиції: самостійницька – без орієнтації на інші політичні сили, що її відстоював В. Липинський, та сепаративна – з оперттям на Австро-Угорщину, прихильниками якої були В. Степанківський і В. Кушнір [13, 283].

Слід зазначити, що саме тут В. Липинський відкрито виступив з ідеєю політичної незалежності України, що, на його думку, можна здобути тільки в національному повстанні, під гаслом визволення України. Причому

він відкидав методи як класової, так і культурної боротьби, вважаючи їх малоефективними. В цьому процесі В. Липинський вважав важливим спільний інтерес усіх суспільних верств, який бачив у здобутті української незалежності. Крім того, звернувши увагу на політику Російської імперії в Галичині («де вона інтенсивно попирала москвофілів»), він дійшов висновку про її підготовку до війни та був занепокоєний можливістю її близькості. У цій ситуації Україна мала відігравати вже самостійну роль, до чого треба було підготуватися [14, 32].

Усі учасники групи усвідомлювали, що розпочати таку важливу роботу треба з видавничого органу, який стане ідейним осередком руху й трактувати різні питання національного життя, виходячи із інтересів нації як цілісності. Щодо назви органу серед представників руху також були різні пропозиції. Зокрема В. Степанківський і В. Кушнір вважали «Визволення» вдалою назвою для органу. З цим не погоджувався В. Липинський, пропонуючи назву «Вільна Україна», що, на його думку, виразно окреслювала мету боротьби, на відміну від попередньої, яка мала за мету тільки визволення України з сучасного становища й не бачила подальшого розвитку [13, 286–288]. Орган повинен бути безпартійним і об'єднувати всіх, хто готовий захищати ідеї української незалежності. Його головною метою було видання політичних брошур, «котрі б в поважній і спокійній формі проводили ідею української політичної незалежності» [5, 752]. В. Липинський сам готував матеріал до першого номеру видання, проте йому так і не судилося вийти.

Все ж це не змусило його відмовитись від пошуків шляхів здобуття української незалежності. Він активно залучився до, заснованого А. Жуком у 1912 р., Українського Інформаційного Комітету, що об'єднав навколо себе майже всіх українських емігрантів, які самостійно проводили інформаційну роботу за кордоном. Саме цей Комітет започаткував систематичну популяризацію української справи за кордоном, що її пізніше ширше розвинув Союз визволення України, проект виникнення якого у 1912 р. було опрацьовано В. Липинським [13, 294]. Крім того, як вже зазначалося, врахувавши складну міжнародну політичну ситуацію напередодні Першої світової війни, він вирішив, що Україна може її використати у власних інтересах. Свої погляди на це питання він виклав у «Меморіалі до Українського Інформаційного Комітету про наше становище супроти напруженої політичної ситуації в Європі», який проголосував нейтралітет України в австро-російській війні, її незалежність в етнографічних кордонах під протекторатом Росії або Австрії й конституційно-монархічну форму правління [14, 36].

Ідеї самостійної української держави зблизили В. Липинського й І. Франка. Обидва вважали за необхідне розвивати в Україні класово-диференційовану структуру суспільства як передумову національного й державного існування. Пізніше, у праці «Листи до братів-хліборобів» В. Липинський детальніше сформулював цю позицію: він зробив вертикальний (за класами – промисловий, хліборобський, фінансовий і купецький, інтелігенції) та горизонтальний (за станами – власників підприємств й робітниками, шляхта і селяни) поділ суспільства, де кожен клас і стан мають виконувати свої функції для розвитку суспільства (наприклад, інтелігенція – виробляти національну ідеологію) [15, 378].

Отже, практичне застосування своїх переконань В. Липинський втілював у громадсько-політичну діяль-

ність, основною метою якої було залучення правобережної шляхти до культурного, економічного і соціального розвитку українського народу. З цією метою, він неодноразово виступав перед представниками своєї національності з заохочувальними промовами, написаними з урахуванням історичного минулого та територіального патріотизму. Незважаючи на те, що цей проєкт не мав широкого успіху, В. Липинському все ж таки вдалося знайти певну кількість прихильників своїх ідей. Разом вони заснували польсько-мовне видання, яке було направлене на популяризацію цих ідей.

Політична ситуація, що утворилася напередодні Першої світової війни, сприяла еволюції поглядів В. Липинського. Попри ідеї національного, культурного та економічного розвитку українського народу, вчений замислювався і над реальною можливістю його визволення з-під влади Російської та Австро-Угорської імперій і створення своєї незалежної держави. Про ці самостійницькі ідеї В. Липинського свідчила його активна участь у громадсько-політичному житті Галичини. Саме тут він не тільки запропонував рішучі погляди, а й розробив «Меморіал до Українського Інформаційного Комітету про наше становище супроти напруженої політичної ситуації в Європі». Основним позиціями цього документу були: створення незалежної України, її повний нейтралітет супроти воюючих держав і реформування всіх галузей державного життя.

1. Дорошенко Д. *Мої спомини про давнє минуле, 1901–1914.* – Вінніпег; Манітоба, 1949.
2. Осташко Т. *В'ячеслав Липинський: постать на тлі доби* // *Укр. іст. журн.* – 2007. – № 2.
3. Терещенко Ю. В. *Липинський і український суспільно-політичний рух в Галичині у 1907–1917 рр.* // *В'ячеслав Липинський в історії України.* – К., 2002.
4. Патер І. *В'ячеслав Липинський – провісник Союзу визволення України* // *В'ячеслав Липинський в історії, теорії та практиці українського державотворення: Мат. Міжн. конф.* – Луцьк, 2007.
5. *Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії.* – К.; Філадельфія, 2003. – Т. 1.
6. *Lipiński W. Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów.* – Kraków, 1909.
7. *Чикаленко Є. Щоденник (1907–1917): у 2 т.* – К., 2004. – Т. 1.
8. *Nobilis Rusinus. Nacze stanowisko na Rusi-Ukrainie. Zagajenie prywatnego zebrania w K... w lutym 1909.* – Podgórze; Kraków, 1909.
9. *Gancarz B. My, szlachta ukraińska... Zarys życia i działalności Wacława Lipińskiego, 1882–1914.* – Kraków, 2006.
10. *Липинський В. З епістолярної спадщини. Листи до Д. Дорошенка, І. Кривецького, Р. Метика, О. Назарука, С. Шелухіна / Упор. Т. Осташко, Ю. Терещенко.* – К., 1996.
11. *В'ячеслав Липинський та його доба / Упор. Т. Осташко, Ю. Терещенко.* – К., 2010. – Кн. 2.
12. *Дильонгова Г., Філіпович М. Вацлав Липинський – співзасновник і редактор «Przeglądu Krajowego» (1909–1910).* // *В'ячеслав Липинський: історико-політологічна спадщина і сучасна Україна: Мат. Міжн. конф. / За ред. Я. Пеленського.* – Б. м., 1994.
13. *В'ячеслав Липинський та його доба...* – Кн. 1.
14. *ЦДАВО України.* – Ф. 3807. – Оп. 2. – Спр. 49.
15. *Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму.* – К., 1995.

Pryimak E.A. Social and political activities by Viacheslav Lypynsky before the World War ². This article is devoted the study of social, political activities by V. K. Lipinski before the World War ². The features of scientist's points of views on the Ukrainian people fate and the attempt to put them into practice are discovered in the issue.

Key words: Polish nobility, Ukrainian Polish Culture, the Union of Liberation of Ukraine